

DREPTATEA ÎNTRE TEORIE ȘI PRACTICĂ*

Prof. Ph.D. Daniel AYUCH,
Faculty of Orthodox Theology,
University of Balamand,
LIBAN
E-mail: dayuch@gmail.com

ABSTRACT

This article provides a critical approach to justice and social justice as reflected in Scripture and contemporary Orthodox theology. Some readings from the prophets and the wisdom books are commented and related to some key texts in the New Testament, especially those in the Sermon on the Mount. Usually, human beings seek justice because they need an ordered social context. Christians, however, pursue justice mainly because they intend to live according to the Lord's commandment to love the neighbor as themselves. Christians show their faith in their deeds, i.e., they express their orthodoxy through orthopraxy, which is particularly evident in the way they approach their neighbor and the environment where they live.

Keywords: justice, social justice, neighborly love, the beatitudes, Georges Khodr;

INTRODUCERE

Căutarea dreptății este o dorință inerentă naturii umane și își are originile în principiul noțiunii simple al subzistenței în contextul social. Ideea dreptății este parte a imaginii comune a oamenilor, cum ar spune Yuval Noah Harari (Înțeleg. 3). Deja Codul regelui Hammurabi prezintă monarhul ca un rege drept care mulțumește călăuzirii divine. Anu, Enlil și Marduk, marii zei ai panteonului mesopotamian, l-au desemnat pe Hamurabi „să facă dreptate în țară, să desființeze răutatea, să împiedice opresiunea celor puternici asupra celor slabi” (Roth 76). Inspirată sau nu, legislația acestui rege mesopotamian persistă de atunci și este una dintre cele mai vechi surse de colecții de legi apreciate de întreaga omenire. Dreptatea este un principiu divin care este prezent nu numai în înțelepciunea mesopotamiană și egipteană, dar și în înțelepciunea biblică. Divinitățile au întemeiat întreaga creație pe dreptate și au conferit acestui concept puterea unui caracter vital. Această ordine a vieții numită dreptate conduce nu numai lumea creată, dar și pe cea a divinităților. Sumerienii o numeau ME, vechii copti o numeau Ma'at, iar vechii evrei o numeau Tsedeqah.

1. DREPTATEA ÎN REVELAȚIE

Înțelepciunea lui Israel îi îndeamnă pe cititori să identifice această primă ordine în viața cotidiană și să o valideze în practică. Această ordine se numește „dreptate”. O axiomă majoră a înțelepților Vechiului Testament spune că dreptate se obține prin pace (אֶת-הַשְּׁלוֹמִים אֶת-הַצְּדִקָּה מְבִיא). Acest lucru este mărturisit în mai multe cărți ale Bibliei, precum Isaia 32, 17: „Pacea va fi lucrul dreptății, roada dreptății va fi liniștea și nădejdea în veci de veci” sau în Psalmul 85, 10: „Povățuiește-mă, Doamne, pe calea Ta și voi merge întru adevărul Tău;

veselească-se inima mea, ca să se teamă de numele Tău". În Vechiul Testament căutarea dreptății nu este o activitate intelectuală profană, așa cum este astăzi într-o lume seculară, ci este ancorată în principiul esențial al înțelepciunii, adică în frica de Dumnezeu. De aceea: „*Începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu*”, spune cartea Proverbe 1,7 și multe alte citate biblice. În ele se poate vedea că Dumnezeu revelației se descoperă pe Sine ca model al dreptății și ca sursă de dreptate. Prin urmare, pentru credincioși căutarea lui Dumnezeu înseamnă căutarea dreptății. Deja Psalmul 41, 1 arată această sete pentru dreptatea lui Dumnezeu: „*În ce chip dorește cerbul izvoarele apelor, așa Te dorește sufletul meu pe Tine, Dumnezeule.*” Întregul psalm este un text extraordinar care exprimă durerea omului exilat care se simte învins de nedreptate. De aceea, în versetul 10 psalmistul declară: „*Voi spune Domnului stânca mea, “De ce m-ai uitat? De ce mă plânge din cauza asupririi dușmanului?”*” (Ps. 42, 9). Cu alte cuvinte, setea pentru dreptate se manifestă mai presus de toate atunci când oamenii se simt oprimați. Cei care iubesc pe aproapele lor ca pe sine însuși, o poruncă comună atât Vechiului, cât și Noului Testament, simt de asemenea o sete pentru dreptate ori de câte ori ei văd oameni în suferință, oprimați și nedreptățiți. Mai mult decât atât, această sete îi determină să ia inițiativa și să vină în căutarea lui Dumnezeu. De aceea, Psalmul 43, o completare la poemul precedent – ambii psalmi ar trebui citați împreună –, începe cu exclamația: „*Judecă-mă, Dumnezeule, și apără dreptatea mea de neamul necuvios, de omul nedrept și viclan, și izbăvește-mă*”.

Profetul Amos a denunțat pe cei care „*vând pe cel drept pentru argint și pe cel sărac pentru o pereche de încălțăminte*” (Amos 2, 6. A se vedea 5,11 și 8, 5-6). În mod asemănător, Isaia declară: „*Domnul intră la judecată cu bătrânii și cărmuitorii poporului Său și zice: “Voi, voi ați pustiit via Mea și prada luată de la cei sărmani se află în casele voastre. Pentru ce ați zdrobit pe poporul Meu și ați sfărâmat fața celor sărmani?”*” (Isaia 3, 14-15). În același timp Miheia se ridică în numele Domnului împotriva celor „*care după ce vor fi mâncat carnea poporului meu, vor fi jupuit pielea și oasele lor le vor fi sfărâmat și prefăcut în bucăți ca și carnea în oală, ca trupul lor în căldare*” (Miheia 3,3)¹.

„*Eloi, Eloi lama sabachthani!*” Un strigăt care iese din inima omului atunci când suferă nedreptate, adică atunci când simte lipsa lui Dumnezeu. Evanghelistul Marcu mărturisește că exclamația a ieșit din inima lui Iisus atunci când se afla pe cruce și este în același timp un text din versetul de deschidere al Psalmului 22. Acesta este unul din acele câteva citate care sunt date în Evanghelie pentru prima dată în limba aramaică și apoi sunt traduse în greacă (a se vedea Marcu 15, 34). Psalmul apelează la dreptate și vorbește despre un om neprihănit care suferă în numele dreptății și de dragul dreptății. Este vorba de acele momente în care duritatea și slăbiciunea se ciocnesc, atunci când dreptatea se manifestă ca o necesitate. În acest sens, crucea și învierea sunt certitudinii ale faptului că Dumnezeu nu va părăsi pe cei oprimați și pe cei persecutați fără să le facă dreptate și fără să-i răsplătească pe servitorii săi cu un sfârșit triumfător.

Dar aceasta implică o neglijare a celor nevoiași în speranța intervenției lui Dumnezeu? Se comportă cineva ca cei răi din Psalmului 21 și spune: „*Nădăjduit-a spre Domnul, izbăvească-l pe el, mântuiască-l pe el, că-l voiește pe el*”(v.8). Desigur că nu. Principiul esențial al lui *imitatio Dei* conduce pe toți cei care cred în Dumnezeu revelației și chiar mai mult pe cei care cred în Iisus Hristos, astfel încât aceștia sunt chemați să devină un

*Acest studiu a fost publicat și în limba engleză în revista: Icoan Credinței, Number 10, Year V, June 2019, <http://revistaicoanacredintei.com/en/NO-10-YEAR-V-JUNE-2019/>

¹ A se vedea mai multe la Verkindere, G. *La Justicia en el Antiguo Testamento*, CB 105. Estella (Navarra), Verbo Divino, 2001, 30.

instrument al lui Dumnezeu și să intervină pentru a salva pe toți cei care suferă nedreptate, opresiune și durere. Acest principiu este deja prezent în povestea creației când se spune: „stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul!” (Facere 1,28). Dar aceasta își are temelia mai presus de toate în celebra axiomă a lui Iisus „trebuie să fii desăvârșit, precum Tatăl tău cel ceresc este desăvârșit” (Mt 5,48), pe care Luca l-a formulat ca fiind „milostiv, precum Tatăl tău este milostiv” (Luca 6, 36). Un cuvânt care are originea în Lege, mai precis în Levitic 19, 2, unde citim „fiți sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeu vostru, sunt sfânt”. În final, perechea de psalmi 111-112 explică în versetul care începe cu litera ebraică Het (versetul 4b), sinergia existentă dintre acțiunile divine și cele umane, datorată imitării dreptății divine de către oameni. În timp ce psalmul 111 laudă lucrările divine, celălalt apreciază pe cel neprihănit pentru viața sa:

Ps 111:4b	Domnul este milostiv și îndurător. ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ὁ κύριος
Ps 112:4b	El este milostiv, îndurător și drept. ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων καὶ δίκαιος

Pentru a înlocui denumirea divină, aprecierea omului virtuos adaugă aici titlul cel mai sfânt pe care omul îl poate obține, aceea de om neprihănit. Comunitatea credincioșilor își exprimă credința, făcând binefaceri, astfel încât ortodoxia lor să se poată reflecta într-o orthopraxie, adică să arate ortodoxia de fiecare dată, având grijă de apropiații lor, în special de cei nevoiași. Mai mult, astăzi este necesar să extindem și această orthopraxie la mediu, deoarece creștinii sunt chemați să aibă grijă de natură: pământ, aer, apă și toate plantele și animalele vii din lume.

2. DREPTATEA LA MATEI 5,6

În tradiția creștină, Predica de pe Munte este acel text minunat pe care îl consultăm cu privire la bazele credinței și lucrării creștine. Tocmai în această predică, Matei menționează cel mai frecvent termenul dreptate (δικαιοσύνη), adică cinci din cele șapte ori în care termenul apare în Evanghelia sa. Cu toate că nu apare prea des, dreptatea este o componentă immanentă și esențială a teologiei evanghelistului Matei. Prima dată când o menționează este în cea de-a patra fericire, care se face referință la dorința de dreptate despre care am vorbit mai sus: „Fericți cei care flămânzesc și însetează de dreptate, căci aceia se vor sătura” (μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται).

Dacă facem o comparație sinoptică a fericirii la Matei 5, 6 și la Luca 6, 21, putem vedea cum Matei a adăugat termenul „dreptate” ca un obiect direct al foamei și al setei. Adică, la Luca foamea are o conotație experimentală și materială a individului, care trebuie să treacă prin sentimentul real al nevoii de mâncare: „Fericți voi care flămânziți acum, că vă veți sătura” (Luca 6,21). Pe de altă parte, primul evanghelist adaugă la verbul „a înseta” și substantivul „dreptate” pentru a da fericirii o bază spirituală care nu înlătură aspectul material, dar care merge mai departe. Adică, nimic nu împiedică pe destinatarii fericirii evanghelistului Matei de la suferința foamei materiale, dar mai presus de toate, Matei trezește acea atitudine de solidaritate și dragoste pentru aproapele care îi determină pe ucenici să

simtă foamea și setea pentru dreptate atunci când văd pe cineva că suferă opresiune sau este în nevoie. Prin urmare, dacă vedem întreaga expresie adăugată „sete de dreptate”, cititorul educat al Bibliei recunoaște imediat aluzia la Psalmii 42-43 care au fost menționați mai devreme și care încep cu: „*În ce chip dorește cerbul izvoarele apelor, așa Te dorește sufletul meu pe Tine, Dumnezeu*”, în care dorința pentru Dumnezeu este setea de dreptate. Poate că acesta este motivul pentru care Sf. Grigorie de Nyssa în omilia la Matei cap. 4, paragraful 5 înțelege dreptatea evanghelistului Matei ca fiind un ideal de virtute în general. Iar atunci când Sfântul Ioan Gură de Aur o interpretează în comentariul său ca o virtute specială împotriva lăcomiei, fără îndoială se referă la dreptatea socială, adică la administrarea generoasă a bunurilor în favoarea celor nevoiași (Comentariu la Matei 15, 3).

Specialistul în teologie biblică Ulrich Luz, un reprezentant important al exegezei moderne asupra Evangheliei lui Matei, afirmă că termenul dreptate, care apare în a patra și a opta fericire, trebuie înțeles ca o referire la comportamentul uman. Astfel, „a fi înfometat sau însetat” poate însemna atât „dorința pentru”, cât și „strădania” spre ceva. Astfel, exegeza clasică și modernă vede în acest text al lui Matei un apel la angajament social. Căci foamea și setea pentru dreptate trebuie să fie mereu în centrul preocupărilor, într-o căutare a înțelegerii virtuții și a practicării unui adevărat comportament creștin.

3. O PERSPECTIVĂ TEOLOGICĂ SUCCINTĂ

Bazat pe textele profetice biblice, fostul Arhiepiscop al Muntelui Liban, H.E. George Khodr, subliniază într-unul din articolele sale scrise în anul 2009 că dreptatea trebuie măsurată prin atitudinea față de cei săraci². Acesta este în sine un principiu biblic care, după cum arată el, trebuie citit în Cartea lui Isaia, deși Amos l-a avut în vedere, alături de toți ceilalți profeți. Dreptate în societate se reflectă în principal în ajutorarea celor slabi, în disponibilitatea pentru sprijinirea celor care nu pot înapoia, nici recompensa bunurile materiale. Când autoritățile civile și toți ceilalți membri ai societății săvârșesc binele din convingere, pentru că au nevoie să facă binele, atunci se face totul din iubire, așa cum spune episcopul Khodr. Prin urmare, dreptatea se manifestă în practica poruncii iubirii pentru aproapele. Aceste cuvinte sună destul de greu de pus în practică, dar ele sunt importante pentru toți creștinii care se angajează să-L urmeze pe Iisus și să încerce să-i iubească nu numai pe cei apropiați, ci și pe vrăjmașii lor (Iubirea aproapele: Mt 5,43; 19,19; Iubirea vrăjmașului: Mt 5, 44; Lc 6,27).

Într-un alt articol din anul 2010, H.E. Georges Khodr spune că un conducător drept este un conducător care mărturisește autoritatea lui Dumnezeu și care urmează poruncile Lui. În acest caz, conducătorul devine un fel de instrument al lui Dumnezeu pentru împlinirea dreptății pe pământ. Dreptatea nu este neapărat prezentă în votul majorității, nici într-un consens de guvernare, deoarece, așa cum spune Khodr, se poate ajunge ca o națiune să fie de acord cu ura și să fie în favoarea nedreptății³. Un astfel de lucru s-a văzut de multe ori în istorie, iar Germania nazistă poate fi un exemplu. Doar Dumnezeu are dreptate absolută și, prin urmare, aceasta nu diferă în funcție de conveniențe, ci mai degrabă acționează, conform teologiei noastre creștine, pe baza principiilor iubirii și îndurării. Prin urmare, este important ca primul și cel mai înalt model al dreptății omului să fie Dumnezeu, Dumnezeul revelației.

2 “Woe to who is cursed by the poor citizen.” Annahar Newspaper, 7 May 2018. ONLINE. Reprinted in: <https://goo.gl/rSqZmQ> (In Arabic).

3 “Authority.” Annahar Newspaper, 19 June 2010. ONLINE. Reprinted in: <https://goo.gl/ZwVYRx> (In Arabic).

Într-o notă diferită și într-o epocă în care responsabilitatea colectivă este un proiect de necesitate și sustenabilitate, cu angajamente pentru protecția mediului ambiant ale generațiilor mai tinere, Starețul Zosima din „Frații Karamazov” ilustrează destul de bine responsabilitatea noastră de a fi dreți și de a face dreptate. Suntem cu toții responsabili pentru destinul fiecărui om. Zosima spune: „Există o cale prin care să depășiți aceste obstacole: să fiți fermi cu voi înșivă și să răspundeți pentru păcatele tuturor oamenilor. Acesta este și adevărul, prieteni! De îndată ce omul acceptă cu sinceritate ideea că el este răspunzător pentru păcatele tuturor oamenilor, el va realiza că acesta este, într-adevăr, adevărul, că el este răspunzător pentru toată lumea și pentru tot” (Karamazov II.IV.G).

Această învățătură privind responsabilitatea comună nu ar trebui să fie folosită pentru a incrimina pe alții și pentru a ne considera fără de păcat, ca și când toți ceilalți ar fi vinovați și noi nu suntem, ci, mai presus de toate, ar trebui să servească pentru a trezi un sentiment de solidaritate și pentru a promova un spirit de conlucrare.

CONCLUZII

Anul trecut, un film libanez renumit la nivel internațional, cu titlul „Capernaum”, a subliniat critic și acut nivelul nedreptății sociale care există în societatea libaneză. Mai presus de toate, a acuzat indiferența socială și conducătorii care nu se angajează dincolo de formalități, fiind preocupați mai mult să fie considerați dreți, decât să facă dreptate; opusul învățaturii lui Iisus: „Luați aminte ca faptele dreptății voastre să nu le faceți înaintea oamenilor ca să fiți văzuți de ei” (Mt 6,1).

Chemarea „dreptatea și numai dreptatea, ar trebui să o urmăriți” în Deuteronom 16,20 este un imperativ biblic pe care marii sfinți din diferite părți ale lumii au căutat să îl îndeplinească. Să menționăm în Biserica Ortodoxă pe Sfântul Nectarie din Eghina, pe Sfântul Nicolae din Mira și pe Sf. Iuliana din Lazarevo. Din Vest se poate menționa Sfântul Francisc de Assisi, Maica Tereza din Calcutta și Sfântul Maximilian Kolbe. Acești bărbați și femei nu au ieșit să „schimbe lumea” în sensul politic al expresiei și nici nu au nevoie de o motivație rațională bazată pe solidaritate umanistă și filantropie. Acești binecuvântați creștini sunt niște modele clare, care au înțeles imperativul de a face dreptate și au vrut să trăiască asemenea Domnului, cu singura dorință de a contribui cu un grăunte de nisip la propagarea mesajului creștin al mântuirii către cei din jur lor.

BIBLIOGRAFIE:

- [1] Dostoyevsky, Fyodor, and Andrew H. MacAndrew. *The Brothers Karamazov*. New York: Bantam Books, 2009. EPUB.
- [2] Guillaumin, Jean Y. Gabrielle Parent, and Adalbert G. Hamman. *Grégoire De Nysse Commente Les Béatitudes*. Paris: Desclée de Brouwer, 1979. Print.
- [3] Harari, Yuval Noah. *Sapiens: a brief history of humankind*. New York: Harper Perennial, 2018.
- [4] John Chrysostom. *Homilies on the Gospel of St. Matthew*. Translated by Philip Schaff. Edinburgh: T & T Clark, 1991. Print.
- [5] Khodr, Georges. “Authority.” *Annahar Newspaper*, 19 June 2010. ONLINE. Reprinted in: <https://goo.gl/ZwVYRx> (In Arabic).
- [6] Khodr, Georges. “Woe to who is cursed by the poor citizen.” *Annahar Newspaper*, 7 May 2018. ONLINE. Reprinted in: <https://goo.gl/rSqZmQ> (In Arabic).
- [7] Luz, Ulrich. *Matthew 1-7: A Commentary*. Minneapolis, MN: Fortress Press, 2007. Print.
- [8] Roth, M. *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor*. Atlanta: SBL, 1997.
- [9] Verkindere, G. *La Justicia en el Antiguo Testamento*. CB 105. Estella (Navarra): Verbo Divino, 2001.